

Til menneskehedens bedste

Henrik Døcker

FN's menneskerettighedserklæring og FN's folke-
drabskonvention fyldte begge 60 år i 2008.

Samtidig fejrede Den Europæiske Menneskeret-
tighedsdomstol 50-års jubilæum. Har de hjulpet ?

Rigtig mange diktatorer og utvivl-
somme 'storkrænker' af menne-
skerettighederne har fundet en na-
turlig død: Stalin, Pol Pot, Kim il
Sung, Mao Zedung, Idi Amin – for
blot at nævne nogle af de mest no-
table. Først over 50 år efter afslut-
ningen af Anden Verdenskrig er ver-
den nogenlunde enedes om at der
må sættes en effektiv stopper for
det. FN's verdenserklæring om men-
neskerettighederne og FN's konven-
tion mod folke drab af hhv. 10. og 9.
december 1948 var imidlertid de
historisk vigtige startskud til en ud-
vikling, som i det 21. århundrede er
kommet virkelig i omdrejninger.

Samtidig kunne Den Europæiske
Menneskerettighedsdomstol i Stras-
bourg i efteråret 2008 fejre 50-året
for igangsættelsen af sin virksom-
hed, otte år efter vedtagelsen af den
europæiske menneskerettigheds-
konvention 4. november 1950.

Det komplicerede fletværk af defi-

nition af de enkelte menneskerettig-
heder (der er ca. 30 af dem), tilveje-
bringelse af en domstol, der interna-
tionalt skal udmåle godtgørelser for
overtrædelser af dem, samt det bre-
de ønske om at straffe de ansvarlige
for de helt grove, omfattende kræn-
kelser har kun under særlige om-
stændigheder og overvejende i Eu-
ropa udmøntet sig i målelige resul-
tater.

Der skal her gøres et forsøg på at
skille uendelige mængder af ideal-
isme fra et betydelig mindre opbud
af realiteter. Det er væsentligt at
forstå, at historien om den interna-
tionale menneskeretsbeskyttelse i
det væsentlige drejer sig om et poli-
tisk magtspil, hvor kun europæiske
ofre for menneskeretskrænkelser i
de 50 år har fået nogen som helst
form for godtgørelse for krænkel-
serne.

Det følgende vil i det væsentlige
give en oversigt over, hvad man in-

tereuropæisk har gjort for at rette op på menneskeretskrænkelser og alvorlige folkeretsbrud.

FN's menneskerettighedskommission, dannet umiddelbart efter FN's oprettelse i 1945, barslede på kun tre år med den nævnte verdenserklæring, men den forpligtede ikke nogen. Den indkredsede – med stærk inspiration af den franske erklæring om menneskets og borgernes rettigheder af 1789 – hvad det var, som skulle beskyttes.

Den personlige frihed (fravær af vilkårlige fængslinger), forbud mod tortur, ytrings-, forenings-, samlings-, religionsfrihed, stemme- og valgret, ejendomsrettens ukrænkelighed osv., osv. Faktisk en hel masse rettigheder, danskerne kendte fra deres grundlov af 1849.

100 år havde gjort formuleringerne lidt 'støvede', det rådedes der nu bod på, men først og fremmest skabtes som noget nyt internationale organer, som kunne korrigere staternes egne 'godkendelser' af indtrufne menneskeretskrænkelser.

Det er nemlig således, at man i almindelighed ikke kan tale om en menneskeretskrænkelser, med mindre der har været en offentlig (dvs. statslig) aktør ind i billedet. Hele beskyttelsessystemet er opbygget som borgerens værn mod staten i situationer, hvor denne har forløbet sig, om man så må sige. Eksempler i det efterfølgende vil vise, at krænkelserne imidlertid godt i deres udgangspunkt kan være forvoldt af pri-

vate. Det er så det efterfølgende statslige ansvar, der har svigtet.

Én mands værk

Mens ingen enkeltperson kan tage æren for FN-verdenserklæringen, skyldtes formuleringen af folkekræftskonventionen i det væsentligste den landflygtige polske jurist Raphael Lemkin.

Han var under krigen flygtet fra sit fædreland og var via Sverige kommet til USA, hvor han – som tilmed var jøde – fik støtte til en konvention mod hvad han kaldte folkekræft, dette at mennesker på grund af deres nationalitet, race, etniske tilhørsforhold eller religion alene blev genstand for forfølgelse med henblik på hel eller delvis udryddelse af den gruppe, han/hun tilhørte.

Denne konvention blev altså til i samme periode som menneskeretserklæringen, men den tilsigtede i modsætning til erklæringen at forpligte staterne til at retsforfølge de ansvarlige. Nazitysklands målrettede udryddelse af Europas jøder var hans stærkeste inspiration, men også Det Osmanniske Riges tilsvarende deportationer af og drab på dette riges armeniere i 1915 var en tilskyndelse.

Mens folkekræftskonventionen imidlertid ikke fik nogen betydning før i 1990'erne, igangsatte ikke mindst Strasbourg-domstolen en vældig udvikling, koncentreret om

at godtgøre menneskeretsofrene.

Efter at denne domstol (og tidligere supplerende Europarådets Ministerkomité) nu i alt har afgjort ca. 12.500 sager endeligt – og et større antal sager er blevet forligt – kan man spørge, hvilke rettigheder der så særligt er blevet styrket? Og hvilke rettigheder krænktes fortsat i beklageligt omfang?

Noget kort og koncist svar kan af mange grunde ikke gives, men der kan peges på både positive og negative tendenser. Først må det lige med, at det i perioden indtil lidt ind i 1990'erne alene var Vesteuropa, som havde ratificeret menneskerettighedskonventionen og underkastede sig Menneskerettighedsdomstolens afgørelser. I dag er hele Europa (undtagen Hviderusland), i alt 47 lande, med. De fleste af krænkelseerne har ikke nogen udtalt politisk karakter, men vedrører borgerlige rettigheder og vil i reglen ikke være begået forsætligt.

Flest krænkelseer i Italien

Lad os begynde med Danmark og se på det positive. Danmark har kun tabt en god håndfuld, dvs. under ti, sager i Strasbourg, og har hurtigt ændret den lovgivning, der i de givne tilfælde gav anledning til menneskeretskrænkelsen. Efter at det i Hauschildt-sagen i 1989 blev fastslået, at den samme dommer ikke både kunne forlænge fængslingskendelser under en verserende

straffesag og afsige dom i sagen, ændredes denne praksis hurtigt. Ligeledes har afgørelser om udvisninger af straffede udlændinge, hensynet til journalisters dækning af i øvrigt strafbare handlinger, gennemførelse af retssager inden for rimelig tid og frafald af krav om fagforeningstilhørsforhold været direkte dikteret af domme, hvor Danmark fandtes at have krænkelse konventionen (Amrolah-, grønjakke-, bløder-, og Sørensen/Rasmussen-sagerne).

I praktisk taget alle de domme, hvor et land har krænkelse konventionen, er landet blevet pålagt at betale den krænkede borger en godtgørelse, som så er blevet erlagt. Netop bestemmelsen om at en sag skal afgøres inden for rimelig tid, er særlig hyppigt blevet overtrådt, ja det er den enkelte bestemmelse, som der er faldet flest domme om – og det er her Italien, der er rekordholder!

Til dato er der i Strasbourg endeligt afgjort omkring 6000 sager om det uvæsen, at retssager trækker urimeligt ud, dvs. i visse tilfælde i årtier! Med inspiration bl.a. fra Spanien har Strasbourg-domstolen da ivret for, at de enkelte lande indførte nationale klageorganer til at behandle langstrakte sager.

Italien fulgte dette op gennem den såkaldte Pinto-lov, men desværre har det i en hel del tilfælde vist sig, at de godtgørelser, italienske domstole nu tilmåler borgerne for forsinkelser, er alt for lave – i 2004 fik en række italienske klagere så-

ledes ved Strasbourg-domstolens mellemkomst forhøjet deres godtgørelser med ca. fem gange i forhold til de beløb, italienske domstole havde tilkendt dem. I 2007 var der eksempelvis stadig 25 Strasbourg-domme mod Italien om langsommeligheden ved domstolene (men fx endnu flere vedrørende Grækenland, Tyrkiet og Polen). Andre central- og østeuropæiske lande har arbejdet energisk på at overholde en rimelig ekspeditionstid.

Tortur i Tyrkiet

Tortur samt umenneskelig eller nedværdigende behandling er næst efter henrettelse den alvorligste menneskeretskrænkelse, man kan forestille sig. Kun Tyrkiet er i stor skala blevet dømt for dette i Strasbourg, til dato i over 150 tilfælde, mens det i omkring 100 tilfælde er dømt for drab ved nedskydning, typisk under aktioner mod kurderne. Det er vanskeligt at se nogen tydelig nedgang i disse typer sager.

Dette land er siden sin første dom i Strasbourg i 1995 blevet dømt for krænkelse af konventionen i 1395 tilfælde og overgået totalt kun af Italien. Det har for tiden 9000 verserende sager, men det er ingenting mod Ruslands over 20.000 af slagsen. Mange domme har vedrørt Tjetjenien, men russiske bortførelser af og drab på unge tjetjenere er ikke opført.

Generelt kan imidlertid konstate-

res, at tortur i hele Europa efter at Jerntæppet gik op i 1990/91, anvendes langt mindre. Såvel bortfaldet af de kommunistiske, som tidligere af de spanske, portugisiske og græske diktaturstater har fjernet disse uhyrligheder.

Mens Tyrkiet altid har betalt godtgørelser til torturofre eller efterladte til henrettede personer efter dom i Strasbourg, ligger det tungt med straf over gerningsmændene, noget som under alle omstændigheder helt påhviler enkeltstaterne uden international medvirken. Selv om der har været tusinder af sager mod tyrkiske politifolk og officerer, er kun et fåtal dømt, og i næsten alle tilfælde er deres straffe højest blevet betingede.

Europarådets Ministerkomité følger gennem et særlig sekretariat i Strasbourg nøje Menneskerettighedsdomstolens afgørelser op og bombarderer sendrægtige stater med påmindelser om at ændre love eller former for retspraksis, som er blevet underkendt.

I spredt fægtning kan det nævnes, at Østrig måtte ændre sin retsplejelov, fordi sigtede sad for længe i forundersøgelsesarrest, Belgien sin straffelov, hvorved administrativ frihedsberøvelse afskaffedes, foruden sin civilret, således at børn født uden for ægteskab blev ligestillet med ægtefødte børn, Holland sin militære straffelov, således at soldater fik bedre retsgarantier, Schweiz sin ægteskabslov, således at

fraskilte ikke var i en tidsmæssig 'karantæne' inden de kunne gifte sig igen, Storbritannien sine regler for transseksuelle og Portugal hele sit domstolssystem.

Særlig interesse har knyttet sig til en stribe sager fra de tidligere kommunistiske diktaturstater i Central-europa. Det har vist sig, at Strasbourg-domstolen i en del tilfælde har kunnet hjælpe personer i Tjekkiet, Rumænien, Ungarn m.fl. stater, som søgte retfærdighed som følge af uret, der blev begået mod dem forud for de pågældende staters ratifikation af menneskerettighedskonventionen i 1990'erne.

Det har ikke mindst drejet sig om ret til ejendom, som var nationaliseret under kommunismen. Andre sager har drejet sig om ophævelse af rigoristiske indgreb over for folk, der tidligere var ansat i et lands sikkerhedstjeneste eller afhjælpning af statsløshed som følge af de nye grænser i Østeuropa.

Politiske massemyrderier

Folkedrabskonventionen fik som nævnt først rigtig betydning, da der som følge af folkedrabene i Eksjugoslavien og Rwanda i 1990'erne blev nedsat særlige tribunaler til at pådømme personer med ansvar for bl.a. denne forbrydelse – som sammen med krigsforbrydelser og forbrydelser mod menneskeheden regnes for særlig grove brud på folkeretten. Disse alvorlige krænkelser

omfatter altså forbrydelser i stor skala og over en vis periode. Sager af denne karakter kan siden oprettelsen af Den Internationale Straffedomstol i 2002 indbringes for denne domstol, hvis en stat ikke vil eller kan retsforfølge personer, sigtet for sådanne forbrydelser begået på dens territorium.

Det har dog vist sig overordentlig svært at bevise folkedrab i talrige tilfælde, hvorfor kun ganske få personer hidtil er blevet dømt netop for det – den første var den rwandiske borgmester Jean-Paul Akayesu, der i 1999 idømtes livsvarigt fængsel for opfordring til og deltagelse i folkedrabet på Rwandas tutsi-befolkning i 1994.

En række andre tiltalte er så i stedet blevet dømt for forbrydelser mod menneskeheden – det omfatter bl.a. drab, slaveri, deportation, tortur, voldtægt, dvs. i virkeligheden den samme slags ugerninger, blot uden den forsætlige udryddelsehensigt vedføjet.

Kun nogle af de politiske massemyrderier, der er begået i de sidste ca. 100 år, kan med alle eksperter tilsagn regnes for folkedrab, og disse er i alle tilfælde begået i krigstid: Europas jøder, Eksjugoslaviens bosniakker, Rwandas tutsier.

En stribe andre vækker heftig diskussion, selv om folkedrabsmotivet i vide kredse kaldes indiskutabelt: Det Osmanniske Riges armeniere (1915), Sovjetunionens ukrainske befolkning (1932-33),

Guatemalas indianere (1982), Cambodias befolkning (1975-79). Folke-
drab kan ifølge konventionen også
forekomme i fredstid. Retsopgør
efter kommende folke-
drab vil kun-
ne tænkes indbragt for Den Interna-
tionale Straffedomstol.

Kun Europas fællesindsats for
menneskerettighedsbeskyttelse er
omtalt i det foregående, eftersom de
øvrige verdensdele ikke har syste-
mer, der effektivt sætter ind over for
krænkelser.

Men FN's to menneskerettigheds-
konventioner for hhv. borgerlige/
politiske og økonomiske/sociale/
kulturelle rettigheder af 1966, der
gjorde 1948-erklæringen forplig-
tende, har haft stor politisk betyd-
ning og har inspireret en række lan-
des forfatninger. Disse to har tillige
med en række specialkonventioner
(mod fx diskrimination) også fået
kontrolorganer (komiteer), som
imidlertid kun kan give henstil-
linger til staterne og ikke træffe be-
slutning om godtgørelser.

Som sådan har menneskeretsbe-
grebet altså været murbrækker for
mange forbedringer i menneskers
tilstand, uanset enorme forskelle i
den nærmere definition af dem i
den verdens 196 lande. Folke-
drabskon-
ventionen har næppe virket præven-
tiv på nogen måde, men dens defini-
tion af et uhyggeligt begreb har væ-
ret vigtigt og befordrende for kodifi-
ceringen af den internationale straf-
feret, som er skudt op inden for den
sidste halve snes år.

Den strafferet, som bl.a. gjorde
det muligt at bringe to diktatorer –
den nu afdøde serber Slobodan
Milosevic og liberianeren John Tay-
lor – til en anklagebænk i Haag.

*Henrik Døcker er journalist og forfatter.
Han har i dette nummer af Udenrigs
også anmeldt "Blood and Soil – A World
History of Genocide and Extermination
from Sparta to Darfur".*

Farewell Mr Bush

